

Интервю с Александър Къосев

- Как би се представил пред аудитория, която въобще не те познава?

- Александър Къосев, преподавател в Софийския университет.

- Сега ще те върна назад във времето. В гимназията какви книги обичаше да четеш, имахте ли някакви готини младежки компании, в които да се случва нещо различно?

- Нашият клас беше особен, в Немската гимназия. Аз се озовах там след неуспешно кандидатстване в Английската и, поради забавяне на документи и разни там неразбории, попаднах в "д" клас. "д" клас беше с деца от провинцията и с най-малко протекции и с най-слаб успех. За сметка на това се оказа изключително приятна компания. Докато в съседните класове бяха синове на заместник-министри и висша номенклатура, ние бяхме много различни. И едно от най-приятните ми места и спомени от живота, най-приятното време, в което съм живял, беше Немската гимназия и този "д" клас, особено мъжката компания, ние с момичетата дълго време няхахме никаква връзка. И там имаше най-разнообразни микрокомпании, аз досега поддържам връзка с приятели оттам. Ходихме по Дунава с лодки, ходихме на къмпинг, въобще бяхме много близки приятели.

- Сами си го правехте, така ли?

- Естествено, кой ще ти го прави по това време. Освен това ние още тогава бяхме с еднакво дисидентстващ дух, но без да е имало никакви активни прояви. Разбира се, всички комсомолски мероприятия бяха скрито саботирани, ние им се подигравахме. Някъде в 10 или 11 клас аз открих, че искам да следвам литература, преди това исках химия и трябваше да избирам дали да следвам литература или философия и аз понеже не си мислех, че ще стана нещо повече от учител, реших, че е по-добре да стана учител по литература, отколкото учител по философия, тоест по марксизъм. И избрах литературата. Нашият клас имаше един учител – Пернишки, който имаше една заслуга, че ни оставяше да правим каквото искаме. Беше твърде интелигентен клас, хората четяха и спореха, и ние си

правехме сами часовете. В 11 клас си спомням поредица от доклади, които имахме, и всеки се бореше и биеше за разни доклади – за съвременна българска и западна литература. Аз съм писал тогава за Радичков и за Стайнбек, макар че много исках да пиша доклад за Фокнър, но някой ми го взе под носа.

- *Те ли ти бяха любимите автори?*

- Тогава прочетох и Достоевски и шест месеца ходих като муха без глава. Някъде точно 10-11 клас бях и имаше тотално превъртане от този автор. Много четях тогава. Даже най-много четях в прогимназията, защото имаше едно читалище "Природа и наука" до нас и аз, от дете още, се връщах с по двайсет книги от него. Имаше разни книги – "Джелсомино в страната на огледалата", които съм чел по двайсет пъти. Така че, бях книжно същество и едновременно с това бях спортна натура, не че съм бил много добър спортист, но имах спортен дух и участвах във всякакви състезания, събития и т.н.

- *А групата?*

- Групата е съвсем отделно. Групата *Pavament Stones*, т.е. „Паветата”, беше наречена на *Rolling Stones* и на един масов убиец от онова време – Жоро Павето. Тя беше създадена към 8 клас, с мои приятели от прогимназията – с Христо Хинков, Пламен Попов и едно лице – Краси Карамбата, и ние дълго време се учехме да свирим, събирахме пари за усилвател, това е отделна история. Христо Хинков и досега ми е най-близкият приятел. И групата просъществува в нашите гимназиални години, после Христо отиде войник и аз направих група с едни младежи – по-млади от мен в немската гимназия, която носеше пародийното име *Цар Калоян*. Сега това звучи много патриотично, тогава беше измислено като смешно. И правехме тогавашната музика – Цепелин, Джетро Тул, Би Джийс и други такива работи.

- *А какво стана като влезе в университета? Как ти се видя курсът и преподавателите?*

- Курсът, в който аз попаднах, групата, в която попаднах, се оказа изключителна в някакъв

смисъл, защото от нея са произлезли следните хора- проф. Ана-Мария Тотоманова, водеща катедрата по кирилометодиевистика, бивш заместник-министър. Едвин Сугарев, политик, депутат, поет, обществена фигура и т.н. Албена Георгиева, проф. по фолклористика. Александър Панов, проф. по литературознание, старши научен сътрудник (не, той беше в съседна група), моята скромна персона и още много други хора, които сега не мога точно да си спомня. Въпреки това, в първи курс, в началото, аз бях много недоволен от литературното ниво на тази група и веднъж ме ядосаха, спомням си, защото си говорехме за "Калевала" и други неща, за стари епоси, и аз казах: "Вие въобще не сте никакви литератори, ако тук беше моят клас от Немската гимназия, щеше да ви разкаже играта". Но после се оказах не съвсем прав... Иван Младенов забравих да кажа, който е също доста известен литератор, семиотик и т.н, беше в съседна група. Така че, имаше доста фигури, с които човек може да се конкурира евентуално, и въобще, имаше атмосфера. В нашата група беше един чех – Владимир Кшиш, който сега е важен издател, въобще – голяма интелектуална фигура в чешката литература в Прага. Имаше и други хора. Имаше две германки, едната стана професор по българистика, един монголец, един кубинец Въобще интересни хора.

- А кои ви бяха любимите преподаватели?

- Аз се развивах като литератор, защото тръгнах от ниво на пълно незнание. В гимназията бях чел хаотично, без някой да ме насочва, по чисто индивидуален начин, с отсъствие на всякакви хронологични, периодизационни и каквито и да е други ориентири. И изведнъж се оказа, че всички други знаят какво е символизъм, а аз примерно не знам. И трябваше да наваксам тези неща и трябваше да си променям критериите. Спомням си, че като кандидатствах, значи виж само колко съм бил зле, много харесвах Панталей Зарев. След това се сетих какви неща съм писал на кандидатстудентския изпит, на който имах 5.80. Ако аз като проверител се сблъсках със собствената си работа, тя сигурно нямаше да получи повече от 4 сега.

- Е, тогава се пишеше в романтичен стил.

- Та, трябваше да се развивам и много хора, които тогава много ценях, сега ги ценя по-малко, но това не пречи. Например, аз си спомням пиетета, с който слушахме последните лекции на Петър Динеков, който след това се пенсионира и напусна университета. Това беше за нас супер голямо светило. Имаше много други интересни по-стари и по-млади колеги. Здравко Чолаков, Симеон Янев, Кирил Топалов – все българисти. Разбира се, в момента, в който се появи Никола Георгиев, всичките залязоха. Той на мен не ми предаваше. Но имаше спец-семинар, на който ние започнахме да ходим. Аз там се запознах с Димитър Дочев, с Петко Стайнов и с Ангел Ангелов, и с Георги Минчев, наречен Ламята. Ангел Ангелов е професор в Благоевград, Димитър Дочев се изгуби, потъна в себе си. Петко Стайнов представлява в момента сериозна франкофонска културна фондация. Георги Минчев е професор и ръководител на институт в Лодзкия университет в Полша. Тази група формира т.нар. Магнаурска школа, за която съм ти разказвал... Ние тръгнахме да ходим на семинарите на Никола Георгиев, където веднага взехме властта, така да се каже, и без още да сме група, започна конкуренция между нас, след като се опознахме един друг. Но той, Никола Георгиев, правеше страшно провокативни неща и например аз си спомням две поредни лекции, в които се обсъждаше има ли прогрес в изкуството – страхотни спорове. Освен това, най-провокативното в него беше начинът, по който той можеше да чете текстове. Така се запознахме с първия български вариант на структурализъм и семиотичен анализ, което тотално ни спечели. Включихме се на страната на борбите, които бяха тогава. Ние всичките бяхме николагеоргиевисти, викахме му "Господа", защото тогава имаше конфликти между него и Хайтов, Тончо Жечев, Института по литература, въобще прочутия спор за "Диви разкази" от 70-те години, в който ние малко по-късно се включихме.

- А можеш ли да го опишеш този спор?

- Никола Георгиев беше написал един анализ на "Диви разкази" и групата около Тончо Жечев около института, т.е. самият Тончо Жечев, Кръстьо Куюмджиев, Здравко Петров и други литературни критици – те бяха критиците импресионисти, които пишеха свободно и атакуваха този научен анализ с общи хуманистични аргументи. Никола Георгиев отговори и в негова защита се включиха важни литератори като Атанас Натев, Искра Панова, по-

късно Радосвет Коларов. И се получиха един научен и единимпресионистичен лагер, които воюваха, и ние, като млади кадри, бяхме абсолютно на страната на научното литературознание и много дълго време мразехме хора като Тончо Жечев и Кръстьо Куюмджиев. По-късно се оказа, че това не е било справедливо.

- Е, добре, имахте ли някакви проблеми за това? Някой да дойде, нещо да ви разпитва?

- Не, но наши колеги в Шумен бяха имали. Александър Йорданов в Шумен, който участваше в подобни семинари и кръгове, беше арестуван от тамошните служители на ДС за структурализъм, както се носеше легендата в нашите среди. Аз обаче се запознах с ченгето, което го е арестувало, по линия на това, че той беше братовчед на първата ми жена. И го питах в прав текст. И той каза, че не било за това, а защото той подготвял преврат срещу държавата. Но според мен Александър Йорданов тогава никакъв преврат срещу държавата не е приготвял. Аз казвам от една страна общия слух, който се носеше, от друга страна това, което на мен ми каза това ченге, от трета страна мога да споделя, че според мен първото е по-вярно. За властта е имало някаква такава обща нездрава атмосфера около тия младежи, които се занимават със структурализъм, те са прибрали превантивно за някой и друг разпит и това е цялата работа.

- Е, сега няма да питам за обратното – тоест за преподавателите, които сте обичали, защото то стана ясно...

- Ние, когато формирахме Магнаурската школа, отидохме с Димитър Дочев при Никола Георгиев и го изчакахме пред тях. Той излезе от своя дом, живееш в Младост, чакахме го два часа там отпред. Отидохме при него и му казахме, без да разбираме сексуалната двусмислица в това послание: "Господин Георгиев", тогава се казваше "другарю", "Господин Георгиев, ние искаме да станем ваши ученици в античния смисъл на думата". И той изпадна в голям смях (смее се). И ние станяхме негови ученици, като постепенно Ангел, който беше приятел с Богдан Богданов, въведе в този кръг и самия Богдан Богданов. Някъде в периода между 72-73-та година, и след това може би малко, имаше дълъг период от време, в който ние правехме срещи по домовете с Никола Георгиев и

Богдан Богданов, които бяха от предишното поколение – супер авторитетни хора и за нас – образци. Тези, които изброих – Минчев, Ангелов, Дочев, Стайнов и аз. Срецахме се в различни домове, в моя дом, на Никола Георгиев сме били на гости, в Богдан Богданов също, у Ангел, у Дочев сме били. Всеки подготвяше някаква вечеря – всеки правеше каквото може, защото тогава беше бедно време. Но се говореше по един изключително тържествен, официален, донякъде префърцунен начин, особено приповдигнат, възвишен начин, като напомняше стила на руски емигрантски офицери, който Дочев много обичаше и въвеждаше. Обсъждаха се книги, които тогава излизаха. Аз си спомням обсъждания примерно на новоизлязлата книга на Богдан Богданов "Мит и литература" или на Йохан Хьойзинха "Хомо Луденс", Яус обсъждахме и други подобни неща. Този кръг се разпадна по една много странна причина. Богдан Богданов тръгна да се хабилитира, ако не се лъжа, и Никола Георгиев трябваше да бъде рецензент на неговата книга, която беше "Мит и литература", тъкмо тази книга. И след като той беше задържал ръкописа повече от шест месеца, един ден Богдан ни се оплака, че го е намерил върнат на бюрото си без каквато и да била бележка. Никола Георгиев беше отказал да рецензира този труд. Това и до ден днешен е загадъчна история, защото ръкописът на Богдан Богданов беше със сигурност пълен с литературоведски и културологични идеи, много различни от тези на Никола Георгиев, и те по някакъв начин бяха противници на научния фронт. Но, така или иначе, ръкописът при всички положения беше на много високо ниво и не заслужаваше такова отношение. Може би до Никола Георгиев са достигнали някакви сведения за агентурното битие на Богдан Богданов и затова той го е направил. Това е моя хипотеза. Точно по това време, някъде 84-85-та година, Богдан е бил вербуван и той го обяснява със своята болест и с невъзможността да бъдеш в чужбина и въобще с необходимостта той да прави кариера, която на другите била дадена. Впрочем това не е вярно, защото тази кариера беше дадена само на малко на брой хора, другите като нас сами се оправяха. Ние някакси сме успели да не бъдем ченгета, да не бъдем партийни членове и т.н. Много по-късно, двайсет години след това, когато разбрах, че Богдан Богданов е бил сътрудник точно по времето, когато за нас той беше абсолютно светило и образец, аз го преживях като страхотна лична драма и го презрях за цял живот тоя човек.

- А какво стана с Никола Георгиев?

- Други проблеми. Той е изключителен човек, с невероятни възможности, които, за съжаление, не бяха истински реализирани. Най-важното нещо, което Никола Георгиев написа, а това е неговата дисертация за лириката, никога не беше публикувана. Той искаше да я преработи и да я издаде и никога не я преработи докрай. Всички останали публикации на Никола Георгиев след това не достигнаха това ниво, макар че има изключително интересни, странни и важни книги – като "Българската народна песен", и по-късно отделни статии, които са направо прозрения в областта на литературознанието. Но по-късно Никола Георгиев задълбочи своя анархистичен и леко налудничав характер и започна да пише едни неща, които трябваше да провокират абсолютно всички, за съжаление, те ставаха все по-плоски и все по-кухи и накрая завърши с едни такива безумни манифести, които аз не харесвам.

- Ти оттогава не си го виждал?

- Аз не бях любимият ученик на Никола Георгиев. Това беше Дочев. И аз винаги малко страдах от това, че той ме пренебрегва. Написах дипломна работа при него, но той не ми обръщаше много внимание и аз съответно се държах на дистанция. Никога не съм се карал с него, нито пък някога ще кажа нещо публично срещу него, но той е едно от големите разочарования на българската хуманитаристика, от моя гледна точка. Той направи адски много неща, но това, което можеше да направи, е несравнимо с това, което е направил. Той трябваше да бъде учен от световен ранг. И по едно време емигрира за десетина месеца в Англия и там беше назначен за библиотекар на лондонската библиотека на Лондонския университет, очевидно това не му е харесвало. Той вероятно е очаквал, че хора като него ги посрещат там с бъклица, но не ги чакаха. Той не получи преподавателско място, никакви сериозни публикации не осъществи и се завърна в България. Всъщност оттогава – от 90-те години, началото, ние постепенно охладняхме и повече не се виждахме.

- А сред вашата група имаше ли лидер?

- По възраст аз трябваше да бъда лидер и аз имах разни свои идеи и се опитвах да ги

защитавам и прокарвам. Дочев обаче беше много сериозен алтернативен авторитет. Той въобще е много специален случай, който не мога да разкажа с две думи. Той е човек, който се занимаваше с френско литературознание отначало, после с психоанализа, после със социология, после с историческа книжнина, свързана с руските емигранти, специално беше супер почитател на Бицилли и като цяло беше истински библиофил. Имаше огромна библиотека, закупена от баща му, който беше национален треньор по плуване и много пътуваше. Дочев имаше книги, които ние не можехме да сънуваме. На всичко отгоре те бяха на френски, който ние не можехме да четем. Дочев, освен това, беше човек със собствен център, който живееше свой живот и животът му беше пълен със странни ритуали. Накрая той беше за известно време хоноруван асистент на Никола Георгиев, но не остана в университета. После беше един от хората, които създадоха НБУ, беше в дружеството за Новия български университет, заедно с Петко Стайнов, заедно с Васил Гарнизов, заедно с Юлиан Попов. Но и там не остана. Постепенно се изтегли в тотална асоциална ниша, стана религиозен и изчезна – силно православен. А може би не само православен. Той е един невероятен ерудит, който никога не написа истински нито ред, и дори смяташе, че да се пише е малко...

- *Сократически?*

- Не бих казал сократически, със сигурност повече устен, отколкото писмен, ужасно ефектен, много суетен, денди. Беше много интересен, силен човек. Ако някой е бил лидер, по-скоро той беше лидер.

- *А Магнаурската школа кога точно се разпадна?*

- Ами тогава, когато Никола Георгиев и Богданов прекратиха своите отношения и между нас също вече бяха нараснали разни различия и прочие. Междувременно Георги Минчев замина в Италия и беше стипендиант на йезуитски колеж. Специализира много странни дисциплини – палеография и такива неща, и стана специалист по неща, които ние не разбирахме. Петко и Дочев заминаха в казармата, те не бяха ходили в казармата. Ние с Ангел се разделихме – той тръгна по херменевтична линия, аз започнах да се интересувам

от културни изследвания. Тогава с Ангел за известно време работехме заедно в новосъздадената културология, това беше 88 година, когато беше втора специалност. Аксиния Джурова събра млади хора – Калин Янакиев, Ангел и аз, за да правим учебен план на специалността "Изкуства и култура", който ние направихме. Аз тогава се прехвърлих с голям риск от катедра "Българска литература" в новосъздадената специалност.

- А какво представляваше Аксиния Джурова?

- Аксиния Джурова беше симпатичен грандоман. Тя беше много мила жена, имаше слабост към млади таланти и ни обръщаше специално внимание. Не мога да преценя каква е била като изкуствовед, но със сигурност се надценяваше и мислеше, че е световен учен, и не си даваше сметка, че позицията ѝ зависи от други работи. Когато между нея и Генчев – другият създател на културологията, настъпи конфликт и Генчев намери начин да я отстрани оттам, дали това е било честно или не е друга тема, но тя направи голям скандал, вдигна шум, от Франция се обади Цветан Тодоров да я защитава. Тя беше един от хората, които съдействаха за първите лекции, за "Доктор хонорис кауза" на Цветан Тодоров, защото беше заместник-ректор по международните отношения. С две думи казано, тя беше жена, свикнала с позицията на академичната власт.

- А катедрата щеше ли да бъде друга, ако тя беше останала?

- Със сигурност. При всички положения изкуствата щяха да бъдат много повече.

- Аз забравих да те питам в Магнаурската школа имаше ли девойки?

- Не. Магнаурската школа си беше магнаурска, защото ние седяхме на пейките и се закачахме с минаващите девойки. Но те не бяха в школата. И Дочев веднъж ги пита: "Какво е Бицилли?", те викат: "Това лекарство ли е?"

- Колко сте били гадни към горките създания? А Аксиния как те беше забелязала, защо

избра точно теб?

- Това е добър въпрос. Тогава във факултета по славянска филология, в периода 84 година и нататък, ние постепенно създадохме някакви вътрешни кръжоци, които бяха главно между литератори, фолклористи и антрополози. Имаше едни ранни младежки школи по изкуствознание в Приморско, където ние ходехме и се запознахме с изкуствоведи, антрополози и фолклористи, и продължихме в София да правим разни неща.

- Спомням си Флорентина.

- Флорентина беше от нашия курс, впрочем. Но не беше в моята група. Преди три-четири години се видяхме в Лондон, тя работи там – хоноруван преподавател към Лондонския университет, има си курсове, въобще доста напредна. Така че, ние сме били страхотен курс, което аз сега оценявам. Тогава не ми харесваше курсът. Освен това курсът носеше името “филиал на ВИФ”, защото ние бяхме силни на всякакви спортни състезания. Аз не бях добър спортист, бях спортен дух, който участва.

- А някоя любопитна история с школата в Приморско?

- Там се запознахме с много хора. И наши студенти се колебаеха между фолклористите и литераторите. Васил Гарнизов, например. Имаше едни музиковеди, с които бяхме доста близки и общувахме, правехме заедно разни неща – заедно с фолклористите – Маня Попова, Елисавета, не помня второто й име... Там бяха Георг Краев, Любомир Миков. И ние се скарахме много силно за книгата на Никола Георгиев "Българска народна песен", защото те искаха да я низвергнат като книга, занимаваща се с прочит на текстове, а не с анализ на текстове и ритуали в конкретен културен контекст. Ние пък четяхме текстовете по особен начин. И тогава имаше няколко сбирки на тема "Интерпретация и реконструкция", които бяха методологически и много поучителни. Говоря за периода 83-84 година. Оттам ние се запознахме с един много по-широк колегиален кръг и в университета, и извън университета. И във факултета по славянски филологии сме формирали Клуб на младия научен работник, който беше официално оглашен от

тогавашния партиен секретар на факултета Красимир Станчев. През него, той беше старобългарист, нашата слава е стигнала до Аксиния Джурова и до Николай Генчев. През 1986 година Николай Генчев ме покани да бъда научен секретар на една голяма интердисциплинарна конференция, историческият факултет беше зад нея, тя се казваше: "Свое и чуждо в българската култура". Тя беше на Приморско, има и сборник от нея, но моят доклад, който беше за Бай Ганьо, не е в сборника и той никога не беше публикуван, а аз си го харесвам.

- Защо?

- Защото исках да го преработя и да го направя по-хубав. И там се запознах наистина с много хора и беше изключително широк интердисциплинарен кръг – Евелина Келбечева, журналистката Велислава Дърева, кой ли не. Просто беше огромна конференция. Там дойдоха колеги от Пловдив, с които се запознахме за първи път. После имаше едни конференции в Търново и там започнаха Шуменските позивистични кръгове. Но тази беше много ключова конференция – „Свое и чуждо”, и аз тогава лично се запознах с Николай Генчев, който ме хареса и особено хареса доклада ми, който прочетох. И по-късно той и Аксиния ме поканиха в културологията, три години след това аз се преместих в новата специалност и започнах да водя странния курс "Литературата в контекста на културата". По-късно се случи така, че един важен преподавател – Георги Гунов, емигрира и Николай Генчев ми предложи курса по Европейска култура на новото време и аз скочих с главата надолу в студената вода и тръгнах да се уча да плувам там.

- А защо е било рисковано да се преместиш?

- Защото никой не знаеш дали този център ще устои, дали ще просъществува, какво ще стане с него. Предполагаше се някакъв научен синтез – дали той ще се случи и въобще какво ще стане с тази научна област и институцията, която я поддържа. Аз имах твърдо място в твърда катедра със солидна история зад гърба. В тази катедра бяха преподавали Александър Теодоров-Балан, Йордан Иванов, Боян Пенев и кой ли не. От друга страна, катедрата тогава, по мое време, беше ужасяваща. Освен няколкото симпатични имена,

които споменах преди малко, тя беше изцяло пълна с партийни секретари, партизани, ятаци и чудовищни хора – Мишо Василев, Елефтеров и т.н. Освен това аз бях разочарован от младите хора в катедрата – от Валери Стефанов и от Николай Чернокожев, които бяха мои студенти и които бяха влезли в катедрата, станали млади преподаватели, но в един момент започнаха да се държат по много конформистки начин. Аз реших, че няма никаква надежда в тази катедра и че трябва да си ходя. И така.

- А да те върна към Шуменските позивистични кръгове, те какво представляваха?

- Шуменските позивистични кръгове, аз не помня точни дати, те са поредици от три-четири конференции, които се случваха в Шумен, и там имаше кръг от интересни литератори – Яне Милчаков, Светла Казакова, Пламен Шуриков, той беше малко по-млад, Красен Тенев, Юрий Проданов, не се сещам точно името. Десетина души. Те идваха на една-две наши конференции, ние отидохме веднъж там и стана страшно интересно. Излезе един сборник, който се казваше "Лингвистика и поетика" – с това нахално заглавие, напомнящо на Якобсон и Леви Строс, и там ние имахме разни публикации. С две думи се формира литературоведска младежка среда, която доста добре си живееше.

- А защо "позивистични"?

- Това беше майтап, разбира се. Ние бяхме антипозивисти, обаче от друга страна, това беше закачка на шуменци със софийнци, демек те нямат висока теоретична школа, а се занимават с дребни, фактически неща.

- А исках да те питам, не е ли интересно, че точно фолклористиката е излъчвала, как да кажа, по-алтернативни хора и т.н. Защото за нас фолклорът като цяло беше нещо ужасно досадно, дори и да ти се преподава като научна дисциплина, соц-битово и т.н.

- Фолклористиката се превръщаше в антропология. Това не беше казано тогава. Те се наричаха фолклористи, но всъщност вече бяха антрополози. Думата "антропология" още нямаше много ясно значение в България и имаше революционен момент в цялата тази

работа. Фолклористите четяха Клод-Леви Строс, Жан-Клод Вернан и още много други.

- А психоанализата?

- Е, психоанализата беше занимание на отделни хора. Не е имало психоаналитична група, поне между моите познати. Паралелно с всичко това, което разказвам, аз имах друга приятелска връзка, 82-83 година, когато се запознах с Ивайло Дичев, с Андрей Райчев, с Иван Кулеков. И тогава формирахме една приятелска група, която се наричаше "Кръжеца". Кръжецът беше много странно образувание – там хората бяха тотално различни и всеки път, когато възникваше идеологически или политически въпрос, се караха до смърт. Моят първи разговор с Андрей Райчев беше за т.нар. силикоза, тоест виновен ли е интелектуалецът за това, че миньорът в мината умира от силикоза или не е виновен. Аз смятах, че не е, Райчев застана на марксистко-достоевската теза, че е много виновен. Този разговор, с който ние проведохме първата наша среща – от 11 ч. вечерта до 3 ч. сутринта траеше той, после беше съкратено цитиран със сиглата "Силикозата, нали знаеш" (смее се).

- А как се запознахте с Дичев?

- Дичев беше чул за мене от Ламята и от Ангел и се обади по телефона и ми каза: "Чувам, че си много интересен човек, но аз не те познавам". Ние отидохме, запознахме се и беше период на влюбване, някакво, в който правехме много неща заедно. Той пишеше романи тогава, беше редактор на Бюлетина на българския писател за неофициални публикации на западна литература, теория и всякакви неща и беше много интересен човек. Пък от друга страна не беше академичен, ние го гледахме отвисоко, от академични среди. Тръгнахме заедно на Гьолечица, станахме много близки, направихме по негова инициатива рок-операта за Витгенщайн, която подарихме на Деян Деянов, и покрай философите започнахме да се образуваме философски. Така че, на много писти течеше всичко и аз къде ли не съм се врял, в какво ли не съм участвал.

- А защо искаше да си навсякъде?

- Виждаше ми се естествено. Дочев, например, за разлика от мен, беше много по-монолитен човек и не искаше да участва в тези среди. Той презираше Ивайло Дичев, примерно, и въобще се държеше по друг начин.

- А имахте ли досег, например, със Съюза на писателите, покрай Владо Левчев...

- Не, нямахме. Аз бях принципен враг на Съюза на писателите, който смятах за ужасно вредно сближение, и когато Ивайло Дичев стана член на партията и член на писателския съюз, имахме едни дълги тежки разговори на тази тема за това дали истинската съпротива се прави извън партията или когато си в нея.

- Априлските дискусии не са те хванали...

- Не, не, но аз не говоря за всички. Младите литератори масово участваха в тези дискусии. Първо, никой не ме беше поканил за нищо, но аз и да ме бяха поканили, нямаше никога да отида.

- Тоест не са се интересували от тебе?

- Аз си бях незначителен млад студент, после асистент, който се мисли за много важен. А никой не ми обръщаше никакво внимание. В нашата катедра имаше важни фигури на писателския съюз – Михаил Василев, например. Там беше и моята професорка Милена Цанева, която е много добър човек, аз имам добро отношение към нея. И много други – Здравко Чолаков. Истинската кариера на литераторите минаваше през писателския съюз, но аз твърдо реших, че това за мен няма да стане. Когато от една страна Ивайло, от друга страна Валери Стефанов тръгнаха по тая линия, аз бях като ударен в сърцето.

- А кои бяха модерните автори тогава, които се четяха?

- Ние какво ли не четяхме.

- Но какво беше задължително да се прочете, без което не те взимат за нищо?

- Това зависеше в каква среда си. Аз тогава си дадох сметка, че референциалната мрежа, мрежата за ориентация – автори-произведения-ерудиция, се различават в различни среди. И че, ако попаднеш при литераторите, трябва да си чел едни неща, при философи други, при фолклористи – трети и т.н. Тогава се появи идеята, че ние сме интердисциплинарни, че знаем много работи, че се движим между тия ограничения и между тия работи. Просто сме чели какво ли не и то по доста хаотичен начин. Със сигурност това зависеше от групови моди. Примерно, ако не си чел Клод Леви-Строс – "Дивото мислене" и "Структурна антропология" във фолклористичните кръгове, за нищо не ставаш. Ако не си чел Якобсон и Яус или Изер в литературоведски среди, ти си много зле. Ако не си чел Витгенщайн, Мерло-Понти и т.н. във философски кръгове, пак за нищо не ставаш. Така че, ние четяхме каквото ни падне. Някъде вече по-късно, 87-88 година, Лъчезар Бояджиев се върна от Америка и донесе модата на постмодернизма и имаше два-три семинара, на които той ни разказваше за това – имаше за живопис, за архитектура, и тогава с Дичев и Вовата формирахме постмодерни нагласи, макар че лично аз думата "постмодернизъм" никога не съм я употребявал. И четяхме Бодрияр, Пол Вирилио, ето такива хора. Лиотар. Аз и досега смятам, че Лиотар е изключителен автор.

- А сега за Гьолечица малко и след това за Синтез.

- Основните неща за Гьолечица и „Синтез“ – за тях малко мога да разкажа, защото аз каквото съм искал да кажа, съм го написал и сега ще взема да се повтарям. Нищо по-съществено не се сещам, което да не съм казал, така че тия текстове, които бяха поствани на изложбата, те са писани от мен, те са коригирани от други, но авторството е мое. Аз предпочитам да не си слагам името, но това мисля за Синтез и за Гьолечица.

- Добре, но от всичките тези кръгове, в които си бил, къде си се чувствал най-уютно?

- Не мога да отговоря на този въпрос, тъй като всеки един кръг ме е примамвал и приласкавал с едно и ме е отблъсквал с друго и аз може би и затова съм се местил от кръг

на кръг. Примерно аз намирах ритуалистиката в общуването в Магнаурската школа за много смешно и пречех. Създавах разни ситуации. Веднъж Никола Георгиев ме видя облечен с някакво дънково яке, а той винаги ходеше с костюм, и каза: "Случва се и с най-добрите семейства". Аз се направих, че не го чувам. От друга страна, в „Синтез” беше много агонално, да не кажа, че имаше състезание на его-та – много силно, което също не беше много приятно.

- А това състезание към каква публика беше насочено?

- Ами към женската публика, разбира се. Женската публика е много важна съставка и ние сме си разпервали паунските опашки заради нея, но между нас имаше вътрешно, мъжко състезание. Но там имаше интересни женски интелектуални гласове, със сигурност. Боряна Захариева, Албена Стамболова, Миглена, когато идваше – тя беше тогава бременна и малко е идвала. Понякога идваше Жанет Спасова, приятелката на Иван Станев – сега е актриса в Германия. Още много други. Младата Амелия Личева. Аз формирах междуременно студентски групи. 85-87 година аз бях направил две такива. Едната беше групата по метафората, в която участваха Орлин Спасов, Деси Лилова, Димитър Камбуров, Георги Пашов, Магдалена Пашова, Звездомира Белчева и още, Румен Митков, братът на Здравко Митков, и още много други хора. Тя се занимаваше с изследване на езика на възрожденската поезия и метафорите в него и четяхме теория на метафората. По-късно, две години след това, формирах една друга група, наречена "Формацията", която се занимаваше с разни литературоведски въпроси, даже не помня точно какви обсъждания. Там бяха Благовест Златанов, Амелия Личева, Невена Андонова, сега режисьорка. Там беше Денди – Любомир Милчев, Галин Тиханов и още много други. В първата група – по метафората, най-същественият научен и литературоведски успех е този на Валентина Измирлиева, която емигрира и попадна в Америка, спечели конкурс в Колумбия и сега преподава литература там. Разбира се, и Галин Тиханов.

- Използвам случая да ти задам въпроса защо ти не емигрира?

- Има ред причини, от които една е, че аз имам един дефект – острите локални борби

понякога така фиксират моето внимание, че не мога да се занимавам с по-далечни, лични, стратегически въпроси. Това първо. И приятелските привързаности към този и към онзи ми пречат да напусна лесно средата – това е първото равнище на отговор. Второто равнище на отговор е, че когато попаднах в Германия, в България беше толкова интересно, че адски много страдах, че не съм тук. Аз трябваше да правя избор между политическа и академическа кариера, тъй като всички литератори тогава – Мишо Неделчев, Сашо Йорданов, Едвин Сугарев, моите приятели направиха политическа кариера. Аз обаче имах възможност първо да замина за Англия за шест месеца и после за четири години за Германия и трябваше да избирам. Към моята неувереност, че нямам достатъчно научен багаж, за да правя сериозни неща и трябва да си ги набавя, се добави и фактът, че нямах ни жилище, ни нищо, и че моето семейство с Емилия, трябваше да намери място къде да живее. И аз реших да отида да спечеля малко пари. Така че, това надделя и аз като отидох там, започнах да се занимавам с академични неща. Но по някакъв начин ме теглеше обратно, пък и като гледах какво става и мощните битки от началото на 90-те години ми бяха адски важни и аз мислех, че ще дойдем тук да правим нова България – строители на България, така да се каже. Но нищо не направихме, провалихме се като поколение, което съм го казал и на други места.

- А поддържаши ли отношения с тези, които са емигрирали?

- О, да. То е индивидуално. Има разни емигранти. Има емигранти, които не искат да поддържат никакви контакти. Наш приятел, няма да му казвам името, в един момент направи серия от съзнателни индивидуални скандали с различни хора и се скара така с тях, че да няма никаква връзка, а на тези, с които не се скара, написа писма, в които им каза, че не иска повече да общува. Има такива хора.

- Ей така, без обяснение?

- Понеже ние специално се бяхме скарали на улицата едва ли не, на мен не ми е писал писмо, а и не съм виждал другите писма, не знам какво точно е станало. Но във всеки случай имаше ужасна систематичност. Освен това е много трудно да си общуваш с човек,

който има друго всекидневие. Няма как да си пишеш всеки ден. Като не си пишете всеки ден, ти не знаеш неговите всекидневни проблеми, той не знае твоите – да си ги обясняваш тепърва е адски трудоемко и невъзможно. А когато не си пишете такива всекидневни неща, общуването се превръща в размяна на ритуални фрази и това го прави кухо. Трябва да има съвместен живот, съвместни проблеми и конфликти, какво ли не още, за да има и съвместен ерос.

- Забравих това да попитам за кръговете? С "Литературен вестник" имахте ли тогава отношения?

- Аз бях от страната на "Култура". Ивайло Дичев, Владислав Тодоров, аз, Иван Станев – всички бяхме приятели на Копринка и през нея – на Георги Лозанов – ние пишем, пишем в "Култура", а "Литературен вестник" се формира като алтернативен вестник. Имаше голяма вражда между двата вестника, която кулминира в един материал, който Калин Янакиев написа за кръга "Синтез".

- А коя година?

- 90-та или 91-а. Текстът беше абсолютно скандален. Той ни беше нарекъл живи идиосинкразии и аз полудях от Гьотинген и написах отговор в стила некролог, който завършваше с израза "Сбогом, Калине!". Ние бяхме приятели от Гьолечица, винаги сме спорили, но не сме били в лоши отношения. И се скарахме на смърт. Те публикуваха в "Литературен вестник" некролог с карикатура на Стефан Десподов до него, на която аз съм обесен на едно буре и вече всеки момент ще бъде ритнат от бурето и казвам: "Сбогом, Калине!". Така че, беше на живот и смърт. През това време в "Литературен вестник" се появи нашият приятел и мой бивш студент Ани Илков.

- А какво се случи с всички вас след 89-та?

- Това е въпрос, който обхваща 25 години вече и не може да се отговори просто така. Накратко казано, добър наглед е хора, които са имали за известно време относително

единна кинетична енергия, скорост и посока, но въпреки това в скоростта, енергията и посоката е имало малки разлики. Колкото повече време тече, толкова повече тези хора се разпръскват и отдалечават. Навремето тоталитарна България е приличала на клаустрофобично пространство под похлупак – няма къде да ходиш, това са възможностите, това е средата – тук трябва да скачаш и няма никаква практическа, реална надежда, че ще има достъп до други хоризонти, други хора, други възможности за академична кариера и т.н. Това се промени и всички, или почти всички, решиха да се спасяват индивидуално. А тогава, някъде 90-91 година, с Владислав Тодоров сме имали много сериозни разговори на тая тема. Аз твърдах, че ако нашата група „Синтез” просъществува и остане солидно образование, това ще бъде от полза и за нас, и за нашите международни контакти. Той твърдеше, че това са глупости и че, така да се каже, всеки трябва да се пробва в голямото поле. Де да знам кой е бил прав. Според мен, аз бях прав. Ако погледнем от гледната точка на академичната кариера на нашето поколение от Софийския университет, хора, които са на приблизително еднаква възраст, ще кажа следното. Нито един от нас не се оказа глобална академична звезда от типа Славой Жижек или от типа на българския вариант, макар и по-скромен – Мария Тодорова. Оказа се, че индивидуалната академична кариера, ако не е средна – да попаднеш някъде в забит провинциален университет, където можеш да направиш нещо, за нашето поколение беше много трудна. Първо, защото бяхме на години и не бяхме минали през западните институции за академична инициация – да имаш дисертация, да си се местил от университет на университет, да си спечелил там конкурси, да те познава там средата. И сега ние попаднахме в ситуация, в която не много преди това удари на камък и самия Никола Георгиев, с огромната си интелектуална ерудиция и претенция: отиде там и се оказа, че никой не го чака. При нас не беше толкова брутално, но пак беше нещо подобно. Аз съм бил четири години в западен университет в Гьотинген и знам каква дива конкуренция е там. Така че, ние или трябваше да се пуснем по тази писта, което означаваше да вземем още едно образование, както направиха Владислав Тодоров и Борис Николов, и тогава на равни начала да се състезаваме с тях. За мен беше малко късно, аз бях на 36 години, освен това, аз някакси имах самочувствие и не желяех да се пускам с младежта наново. Имаше и адски много други възможности, които прилъгах, че са вечни – имаше всякакви NGO-та, мултикултурни организации, форуми, конференции. Това бяха

ситуации, в които Източна Европа все още беше много интересна. И ние бяхме ликвидни, търсеха ни много – аз получавах двайсет покани за конференции – ходех насам-натам, имах чувството, че съм вече част от световния академичен елит и, така да се каже, всеки момент ще излезе голямата възможност, все отнякъде ще се пръкне. По тази причина не си давах зор да правя някакви такива усилия, каквито са правили другите. И така, хора като мен по принцип нямаха шанс да направят кариера на запад, поради това че не правеха и усилия – а тези, които направиха усилия, не направиха, за съжаление, някаква особена академична кариера. Те нямат никакви фундаментални книги, с които да са станали известни. Не са произвели традиция, не са станали известни имена, не са звезди и т.н (изключвам Цветан Тодоров, Юлия Кръстева и Мария Тодорова). За сметка на това, малкото групи, които просъществуваха на родна почва – аз ще ви дам за пример групата на българите медиевисти – Цочо Бояджиев, Каприев и всички, които са там с тях, те, поддържайки контакти със съответните медиевистични институции, според мен, направиха много сериозни неща. Друг е въпросът, че тяхната линия на развитие не е моята, но като научно равнище и известност те са наистина сериозно нещо. Подобна група, която знам, че съществува и има много сериозен успех, са психоаналитиците в Словения. Тук единствената група, която просъществува и има успех, е групата на медиевистите. Неслучайно зад тях има много студенти, много докторанти, около тях има аура. Другата възможност, освен приятелските кръгове – можеше да има добра институционална политика и катедрата по История и теория на културата беше много добра възможност в това отношение. Според мен, проф. Ивайло Знеполски – дългогодишен шеф на катедрата, има много важни заслуги и, от моя гледна точка, е има и някои грехове, така да се каже. сновните заслуги са неговите конференции със западни академични звезди (Дерида, Хабермас, Риктор, Еко, Козелек, Нора и пр.) които бяха изключителни, а основният грях е приватизацията на тези конференции през Дома на науките за човека и обществото и институции, които след това създаде Ивайло Знеполски. Той използваше много сериозно интелектуалния ресурс на нашата катедра и на Философски факултет, но правеше нещо отделно, различно, което носи марката Ивайло Знеполски. Този стил се запази и до ден днешен, той далеч не е само негов.. Затова всичко, което се прави, в последна сметка, са микрообразования, приватни инициативи, които носят марката на един или друг конкретен преподавател. Най-накрая и аз постъпих по същия начин и създадох Културния център,

който всъщност се прави от двама души, не е към катедрата, а към университета. И той за мен си е успешен, без да имам международното ниво на Ивайло Знеполски. Не съм поканил Дерида, Умберто Еко и Хабермас, така че няма какво да се мери в това отношение въобще, но въпреки това е много успешен. Но в този смисъл катедрата по история и теория на културата прилича на някакъв изначален кошер, от който се отделят рояци и формират паралелни микрокошери и се оправят сами. Или, още по-добре казано, прилича на държавно предприятие, обрасло с много малки приватни предприятия.

- Добре, а НБУ не се ли е привиждал в началото като...

- О, да. Когато аз се връщах от Германия, една от причините да се върна толкова лесно беше, че Богдан Богданов ми се обади и ме покани да направя департамент и аз направих Департамента по нова българистика в НБУ, който имаше цяла нова идеология, и тя беше, накратко казано, уникална реформа в българското литературно образование. Ние трябваше да специализираме учители, да създаваме нов литературоведски дискурс и т.н. Може да се каже, че тази програма днес, не само че е напълно провалена, тя е забравена. Това, което прави Департаментът по нова българистика, който аз създадох в НБУ, няма нищо общо с тези идеи и задачи. Те загубиха и студенти и сега с цялата хуманитаристика там са в много тежко състояние, те са пред закриване. Но тогава това трябваше да бъде академично образование със собствен профил, със собствена научна проблематика и със собствена образователна политика, която да има важно политическо и обществено въздействие. Не беше невъзможно това да се направи и ние бяхме тръгнали да го правим – имахме специализанти учители и после позволихме на различни на вътрешноминистерски сили, на министерството, на NGO-та и прочие, да заемат тази ниша. В един момент департаментът взе да се занимава с Атон, мен сърцето ме заболя тогава и окончателно се дръпнах, но какво да се прави.

- А виждаш ли в поколенията след вас някакви такива интересни кръгове, които да ти напомнят вашите?

- О, да. Те се формираха във Факултета по славянски филологии... Първо "Литературен

вестник" е такъв кръг. И после, сред него, имаше няколко подобни кръгове, например "Малка носовка", където се родиха много известни хора.

- *Видински?*

- Видински е студент българист, който стана философ. Но те формираха нещо, което доста напомня нашите семинари и дълго време съществуваше по този начин. Мисля, че сега в момента и те са леко уморени и не са много активни. Сега Миглена Николчина поема инициативата и започна да прави едни конференции и създаде литературоведски семинар, така че има едно плавно преливане на различни форми. Сега литературоведският семинар е доста добре синхронизиран, ние работим заедно с него и Културния център.

- *А протестите – дали извадиха някаква носталгия, свързваш ли ги с протестите от вашето време?*

- Хора като мен никога няма да приемат, че надеждите на 90-те години са се провалили тотално. Те винаги ще искат по някакъв начин да ги върнат и да дадат един хоризонт на надежда на тази нация, която го е загубила. Но аз, разбира се, смятам за глупави възгласите "червени боклуци", тоест неосмислената носталгичност и ретроспективност, в която няма никаква критическа идея и никакво усещане за разликата между сега и преди, което намирам за глупаво. Имаше подобна мощна носталгична, защо да не кажем и реваншистка енергия, но реваншът не трябва да се тълкува като нещо лошо. Просто ние се надяваме, копнеем даже за възстановяване на една елементарна справедливост, която беше отнета.

- *И накрая, тези кръгове имаха ли за теб някаква важна социална, културна и донякъде политическа функция? Имаше ли съпротиви в тях?*

- Те бяха важен фактор – както с въодушевлението, което създаваха у мен, така и с разочарованията, защото в тях имаше някакъв хаос и той вероятно и до ден-дневен се отразява върху мен по някакъв начин. Макар че, аз от друга страна съм много устойчив

човек и преработвам хаоса, надявам се, че го превръщам в нещо друго. През този креативен хаос аз съм прочел и съм научил страшно много неща и имам хоризонт, който мисля, че малко хора в хуманитаристиката имат, и това им пречи. Разочарованията от конкретни хора и от конкретни разпадащи се приятелски връзки и групи също ми е помогнало, не по прочутата ницшеанска фраза "Това, което не ме убива, ме прави по-силен", това е вярно, но е толкова повтаряно клише, че вече е глупаво. Опитвал съм се да отсея зърното от плевата, хаоса – и съм искал онези неща, които са ценни, въпреки разпадащите се лични връзки, да бъдат удържани.

- Нещо, което сме пропуснали да кажем?

- Е, стига толкова мои глупости.